

Маркович І.Б.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗУМНОЇ («СМАРТ»)-СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ ІЗ ВРАХУВАННЯМ ГЛОБАЛЬНИХ ТЕНДЕНЦІЙ

Формування, трансформація та подальший розвиток сучасних соціально-економічних систем відбувається у відповідності із принципами поєднання процесів глобалізації та локалізації. Збалансування їх сил на регіональному рівні проявляється у так званій розумній («смарт»)-спеціалізації, яка виключає інерційний безпрограмний розвиток регіонів. Актуальності набуває необхідність дослідження різного роду нерівномірності розвитку, особливостей «точок зростання», навколо яких регіон зможе ефективно розбудовуватися, а також окреслення ключових критеріїв та функцій процесу переходу регіональної системи від традиційної до «смарт»-спеціалізації.

Міжнародна інтеграція у глобально орієнтованому економічному середовищі сьогодні є неминучою та невідворотною для країн, що намагаються використати усі можливості, які відкриває перед ними світ.

Проте, закономірним є явища амбівалентності поглядів на переваги, які може зумовити глобалізація для кожної окремо взятої країни, як у населення, так і в державних управлінців. Досить цікавими є різносторонні підходи та неоднозначне відношення до глобалізаційних процесів і в наукових колах, в яких постійно проводяться аналітично-емпіричні дослідження щодо зв'язку між окремими показниками інтегрованості держави у світовий простір в різних аспектах та її добробутом і економічним становищем.

Цілком очевидно, що нерівномірність розвитку була приманна світу у всі роки, проте, в наш час вона жодним чином не зникає, а в деяких сферах навпаки – тільки зростає. Наприклад, А. Гальчинський стверджує наступне: «Глобалізація діє як передавач, мультиплікатор світових нерівностей і їх стимулятор, як свого роду допінг, але не генератор цих феноменів». У такому ж ключі звучать і слова деяких інших закордонних дослідників: «Глобалізація надала багатшим більше можливостей робити гроші ще швидше. Ці люди використовують новітні технології, щоб швидше переміщати великі суми грошей по земній кулі й провадити дедалі більше ефективних спекулятивних операцій. На жаль, у нашому світі технології ніяк не впливають на життя бідняків. Фактично глобалізація – це парадокс: даючи величезний зиск одиницям, вона залишає за рамками або перетворює на маргіналів дві третини населення планети» [1].

Згідно з деякими оцінками [2, с. 81], межею соціальної стабільності є ситуація, коли найбільшні 40 % населення починають отримувати менше 12–13 % від сукупного доходу, а розрив у рівнях доходу 10 % найбільш і 10 % найменш забезпечених сімей (населення) починає перевищувати 10 разів.

На підтвердження цих слів можна проаналізувати динаміку окремих показників, що характеризують нерівність розподілу доходів як між державами, так і в межах однієї країни між різними групами населення. Наприклад, показник «S90 / S10» характеризує відношення середнього доходу 10 % найбагатших до 10 % найбідніших (рис.1) і показує, що у більшості, навіть розвинених країн, показник нерівності доходів населення перевищує рекомендовані значення.

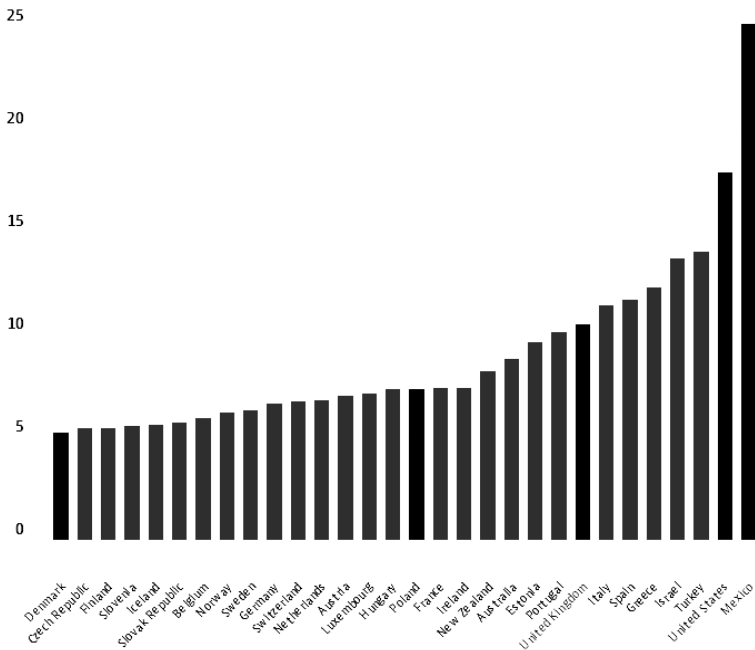

Рис.1. Розподіл доходів населення окремих держав за показником «S90/S10», 2012 р.*

*Примітка. Сформовано автором на основі даних OECD Data [3]

Що стосується України, Державний комітет статистики пропонує для аналізу квінтільний коефіцієнт диференціації доходів населення, що показує співвідношення мінімального рівня доходів серед найбільш

забезпечених 20 % населення до максимального рівня доходів серед найменш забезпечених 20 % населення, ранжованого за показником середньодушових еквівалентних доходів. Методологічно цей коефіцієнт враховує інші частки доходів окремих груп населення, ніж методологія OECD, проте динаміка залишається показовою (рис.2) – за офіційними джерелами розкид значень доходів найбагатших та найбідніших в Україні скорочується.

Щодо репрезентативності та достовірності оцінок реальних доходів у вітчизняній державній статистиці можуть виникати досить обґрунтовані сумніви, адже цілком традиційною для України вже стала ситуація приховування певної частки доходів, значна роль тіншового сектору на всіх рівнях та у всіх секторах економіки, можна із впевненістю говорити про значно більші показники розриву.

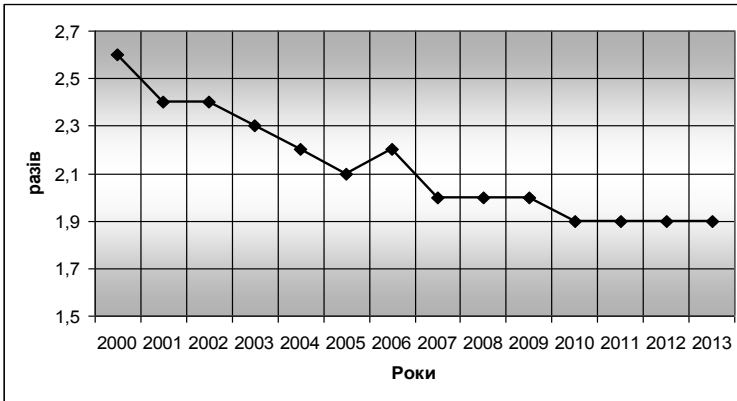

Рис.2. Квінтільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення України, разів*

*Примітка. Сформовано автором на основі даних Державного комітету статистики [4]

Якщо врахувати результати досліджень, здійснюваних у рамках UNDP (United Nations Development Programme – Програма розвитку ООН), міждержавні співвідношення нерівності у вимірі цих двох коефіцієнтів корелюються між собою, і у кожній окремій країні диференціація за децильним коефіцієнтом майже вдвічі перевищує розшарування за квінтільним коефіцієнтом, що обумовлено загальною закономірністю формування більшої різниці між доходами (витратами) найбагатших та найбідніших 10 % населення, ніж між аналогічними показниками добробуту найбагатших та найбідніших 20 % [5, с. 32]. Тому децильний

коефіцієнт, який фактично розраховується OECD становить близько 5-6 разів у період 2010-2013 рр.

Детальніше про неоднозначність впливів глобалізації на сучасні багатокомпонентні макроекономічні системи із різновекторними зв'язками, що проявляється у нерівномірності розвитку окремих держав та регіонів йдеться у публікації автора [6].

Незважаючи на недосконалість процесу збору реальних репрезентативних даних та обрахунків показників нерівності доходів у державах, беззаперечним залишається той факт, що така нерівномірність відображає поляризацію доходів та доводить тезу щодо складності або й неможливості забезпечення рівномірно високого рівня доходів населення держав.

Доволі часто така нерівномірність проявляється ще й у регіональному розрізі, відповідно до якого окремі регіони характеризують досить високим рівнем життя населення, в той час як інші є депресивними та позбавлені орієнтирів щодо покращення стану забезпечення населення.

Просторово-нейтральний та просторово-орієнтовані підходи до формування стратегій розвитку регіонів на даний час знаходяться в полі зору багатьох дослідників та практиків з державного та регіонального управління.

Глибокі трансформаційні зміни стосуються базових підходів до розуміння регіональної політики. Наприклад, державне субсидіювання та «точкова» підтримка окремих підприємницьких структур, галузей та регіонів демонструють свою неефективність через інертність державного сприйняття. Згідно нового розуміння важливим є виявлення нереалізованого потенціалу та перспективних потреб споживачів, які можуть бути задоволені абсолютно інноваційно-новим шляхом.

Інноваційна багатовекторна політика регіонів може бути сформована та реалізована в повній мірі лише при дотримання жорстких стандартів управління усіх рівнів та наявності відповідних ресурсів, що досить часто неможливо досягнути країнам, що розвиваються. Крім того, така обмеженість не дозволяє максимально повно розкривати інноваційний потенціал у вузькому сегменті та позиціонувати себе як нішу на глобальному ринку через жорсткість конкуренції та відносну відкритість економіки. Тому досить привабливою для застосування є концепція розумної спеціалізації, яка передбачає вертикально орієнтований підхід до вибору галузей або технологій державної підтримки та уваги підприємницьких структур. Секторальний або галузевий підхід повинен бути змінений на проекти інтегрованого трансгалузевого типу.

Згідно класичних теорій розвитку держав чи регіонів їх спеціалізація повинна базуватися на дослідженні наявних ресурсів (земля, праця,

капітал) або порівняльних переваг. Проте, сьогодні можна із упевненістю говорити про те, що динаміка цін на ресурси є досить швидко змінною і порівняльні переваги характеризуються значною волатильністю протягом відносно короткого періоду часу. Саме тому досить слушними є принципи розумної спеціалізації, відповідно до якої регіональна спеціалізація проявляється у спрямуванні зусиль усіх суб'єктів регіону на бізнес-функціях та процесах ланцюжка створення вартості.

Не зважаючи на існування певних галузей, у яких Україна може конкурувати з іноземними виробниками, недосконалою залишається не тільки система просування та реалізації, а й підходів до управління бізнесом. Слід говорити про так звану «розумну спеціалізацію», відповідно до якої регіональні інтереси стануть основою та складовою загальнонаціональних пріоритетів, а не навпаки.

Концепція «розумної спеціалізації» («smart specialization») була запропонована Єврокомісії у 2008 р. економістами Д. Фореем, П. Давідом і Б. Холлом [7].

Початкова її суть зводилася до подолання відсутності стратегічного розуміння інноваційного розвитку окремих держав Європейського Союзу, що супроводжується дублюванням наукових досліджень щодо одного питання. Згодом дана концепція почала розвиватися не тільки щодо формування та розкриття інноваційного потенціалу регіонів, а й загалом соціально-економічного розвитку на основі виявлення перспективних спеціалізацій регіонального розвитку. Також особливістю розумної спеціалізації є посилення міжрегіональних взаємодій та кластерного розвитку, що продовжує загальновідомі ідеї П.Кругмана.

Розумна спеціалізація – нова концепція регіонального розвитку, яка поєднує промислову та інноваційну політику і покликана сприяти ефективному та дієвому використанню державних інвестицій за рахунок зосередження на сильних сторонах регіону, що й становлять власне спеціалізацію регіону [8].

Розумна спеціалізація – це виявлення унікальних функцій і активів кожної країни і регіону, підкреслення конкурентних переваг кожного регіону і зосередження уваги регіональних партнерів на баченні майбутніх досягнень. Це також означає зміцнення регіональної інноваційної системи, збільшення потоку знань і розповсюдження користі інновацій у регіональній економіці [9]. Напрями розумної спеціалізації наведені на рис. 3.

Поняття розумної спеціалізації описує можливість регіону генерувати нові види діяльності шляхом виявлення пріоритетів локальної концентрації та агломерації ресурсів. В той же час, розумна спеціалізація передбачає чітке розуміння обмеженості ресурсів та можливостей їх

найефективнішого застосування; інноваційний підхід до діяльності компаній регіону; тісна взаємодія в межах кластеру «бізнес-влада-громадськість»; відкритість та гнучкість до адаптивних змін і т.д. Тобто, по суті розумна спеціалізація заперечує ефективність просторово-нейтральних стратегій.

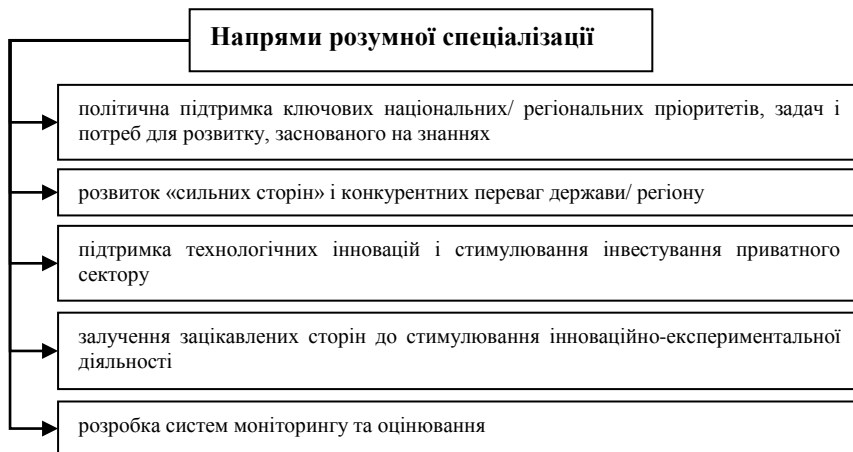

Рис.3. Напрями розумної спеціалізації*

*Примітка. Складено автором на основі [10]

Цілком очевидно, що викристалізація тих сфер підприємницької діяльності, які можуть стати джерелом зростання регіонального та й загальнонаціонального зростання, є доволі складним завданням, проте, зрозумілим залишається підхід до цих процесів – необхідно враховувати можливості входу у вже наявні ринки, потенціал розвитку галузі, наявність необхідних ресурсів та вмій трудових ресурсів.

Вибір областей розумної спеціалізації здійснюється консенсусом експертів, що представляють науку, освіту, бізнес, промисловість на регіональному рівні. При цьому проводиться різниця між процедурами визначення регіональної спеціалізації. Державі в даній концепції відводяться три функції:

1) створення умов для здійснення погоджень і вибору «розумної спеціалізації»;

2) проведення моніторингу кластерного розвитку з точки зору обраної регіонами спеціалізації;

3) визначення потреб, що виникли у зв'язку з обраною спеціалізацією (наприклад, у сфері технологічної чи медичної освіти) і введення відповідних стимулів та заходів підтримки [11, с. 264].

Вигоди від «сма́рт»-спеціалізації потенційно отримують усі учасники (населені пункти, регіони, держави), які становлять ланки єдиного фрагментованого ланцюжка створення вартості. Тобто, немає потреби розвивати дублюючі галузі або підприємства в різних регіональних утвореннях, адже інструментом отримання вигод загальнонаціональних та інтра регіональних є накопичення критичної маси знань та потенціалів у різних сферах.

Девід Уайт, голова Європейської Комісії по інноваційній політиці, зазначив: «Регіональний рівень – це місце, де інновації з'являються, де дослідження трансформуються в економічні результати» [12].

Отже, регіональний розвиток, який проходить виключно відповідно до принципів розумної спеціалізації, може стати передумовою довготривалого загальнонаціонального зростання.

Список використаних джерел:

1. Balls G. Too much for them, not enough for us / Graham Balls and Milli Jenkins // *Independent on Sunday*. – 1996, 21 July. – 136 p.
2. Абакумова Н. Н. Політика доходів і зароботної плати: учеб. посіб. / Н.Н. Абакумова, Р.Я. Подовалова. – Новосибірськ: НГАЭиУ; М.: ИНФА-М, 1999. – 224 с.
3. OECD Data [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm#indicator-chart>
4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/duferen2006_u.htm
5. Бобух І. Диспропорції нагромадження людського капіталу: взаємний вплив і шляхи мінімізації / І. Бабух // *Економіст*. – 2009. – № 7. – С. 32-35
6. Маркович І. Дослідження міжнародних асиметрій в рамках нової економічної географії [Електронний ресурс] / І. Маркович // *Соціально-економічні проблеми і держава*. – 2013. – Вип. 2 (9). – С. 110-116. – Режим доступу до журн.: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2013/13mibneh.pdf>
7. Foray D. Smart Specialization: The Concept / Foray, D., David, P.A., Hall, B // *Knowledge for Growth. Prospects for Science, Technology, and Innovation. Selected papers from Research Commissioner Janez Potochnk's Expert Group*. – November, 2009. – С. 20-24
8. *Інноваційна Україна 2020: національна доповідь* / за заг. ред. В.М. Гейця та ін.; НАН України.–К., 2015. – 336 с.
9. Бжуска Я. Розумна спеціалізація регіону [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/25853/1/65-362-366.pdf>
10. Guide to research and innovation strategies for smart specialization (RIS3), Luxembourg, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/smart_specialisation/smart_ris3_2012.pdf
11. Дунаєв І.В. Ціннісні цілі модернізації регіональної економіки крізь призму принципу «розумної спеціалізації» Аналітика і влада : журн. експерт-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самоврядування / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – К. : НАДУ, 2014. – № 9. – 240 с.
12. David White. Innovative to boost regional innovation / White David // *European Innovation*. – September, 2005. – pp. 126-147